СТАНОВИЩЕ НА АСОЦИАЦИЯТА НА ЧАСТНИТЕ ВИСШИ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ПРЕДЛОЖЕНИТЕ ПРОМЕНИ В ЗВО

От много години образователната система на Република България е обект на неглижиране и недофинансиране от страна на държавата, за сметка на други социални системи, средствата за които непрекъснато се увеличават.

Относителният дял на средствата за висше образование в държавния бюджет намалява, което е в дисонанс със заявените намерения за постигане на устойчив икономически растеж в приоритетни отрасли с висока добавена стойност и производителност, предполагащи висока квалификация и качествено образование.

Законодателството продължава да се развива неадекватно на потребностите на обществото и бизнеса от квалифицирани и практически подготвени кадри. Качествените критерии за оценка непрекъснато отстъпват място на количествените. Обществения дебат по изпълнението на Стратегията за развитието на висшето образованието се води формално, поради което неговата безрезултатност стана очевидна за всички.

В този контекст продължава и дискриминиращото отношение на държавата към частните висши училища, която системно предоставя стимули и материални ресурси само на държавните.

По данни на НСИ за учебната 2022-2023 г. в страната са били записани 214 782 студенти в ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“, от които 26 588 (около 12%) - в частните висши училища. Игнорирането на 12 на сто от общия брой на обучаващите се е несправедлив и правно несъстоятелен акт.

Така например, докато към частните училища се поставят изисквания за собствена материална база, без което те не могат да внесат документите си за институционална акредитация, държавните получават безвъзмездно сграден фонд и средства за неговия ремонт и поддръжка, включително и за обзавеждането и оборудването му. Тези изисквания, както и практиката на НАОА по прилагане на критериите за акредитиране не само че силно дискриминират частните висши училища, но и игнорират и дори потискат качеството на провежданото образование.

В тази връзка и **предлаганите промени в ЗВО са поредната стъпка към задълбочаване на разрива между формалните критерии и реалното качество на висшето образование, което <u>създава същевременно и редица организационни, правни и етични проблеми.</u>**

По-важните от тях са следните:

На първо място, законопроектът предвижда освобождаване на студентите в държавните висши училища от задължението да заплащат такси за обучението си. Понятието „**обучение без заплащане на такси“ от студентите обаче не означава безплатно образование.** Напротив, то се заплаща от държавата, което предполага въвеждането на сериозни правни, организационни и най-вече финансови механизми за компенсиране на държавните висши училища за „безплатното“ обучение. В този смисъл

не става ясно по какъв начин ще става това и защо тази привилегия се създава само за държавните висши училища.

Второ, **освобождаването от такси на студентите в държавните висши училища съставлява акт на дискриминация по отношение на всички студенти, които са избрали да се обучават в частни висши училища.** С предлаганата мярка се въвежда ограничение на права на студентите в частните ВУ, съответно се създава необоснована привилегия на студентите в държавните ВУ, основана на имуществено състояние, което се забранява от разпоредбата на чл. 6, ал. 2 от Конституцията на Р България. **Очевидната последица от предлаганата разпоредба ще е това, че официално се въвежда неравенство на гражданите пред закона**, което е в противоречие с чл. 6, ал. 1 КРБ. Освен Конституцията предлаганият текст нарушава и десетки други международни договори, по които Р България е страна. И освен това, тъй като мярката ще засегне и граждани на други държави-членки на ЕС, тя е в противоречие и с европейското законодателство и на първо място с Хартата за основните права в ЕС.

Като се дават примерите с безплатното обучение в Германия, Австрия и други европейски страни, удобно се пропуска факта, че в тези университети няма платено обучение за студентите от ЕС.

Съответно, **въвеждането на компенсаторни механизми за държавните висши училища е акт на пазарна дискриминация по отношение на частните ВУ, основан на вида собственост на активите им и по-специално съставлява безоснователно ограничаване на конкуренцията и пазара на услуги**. С това пряко се нарушава на първо място чл. 19, ал. 2 от Конституцията на Р България, която предвижда еднакви правни условия за стопанска дейност и защита на конкуренцията, както следва:

> „Чл. 19. (2) Законът създава и гарантира на всички граждани и юридически лица еднакви правни условия за стопанска дейност, като предотвратява злоупотребата с монополизма, нелоялната конкуренция и защитава потребителя.“

Ако бъде приет, законът би накърнил пряко и конституционното изискване за закрила на инвестициите и стопанската дейност от закона (чл. 19, ал. 3 КРБ). На практика с предлаганите законови разпоредби се насърчава точно обратното – отблъскване на такива инвестиции и подкопаване на вече направените такива.

Съгласно чл. 53, ал. 6 от КРБ държавата има задължението да „насърчава образованието, като създава и финансира училища, подпомага способни ученици и студенти, създава условия за професионално обучение и преквалификация“. **Разглежданата законодателна инициатива не насърчава, а потиска образованието в частните ВУ, които са избрани от голямо множество млади хора.** Нито в мотивите, нито в **частичната оценка за въздействието на законопроекта не е обсъден въпроса по какъв начин той би насърчил образованието и защо вместо подпомагане на способни студенти се предлага подпомагане на студенти в определени висши училища.**

Обсъжданата в последните дни идея за включване на въпроса за минималната асистентска заплата в промените звучи още по-странно, най-малкото защото в никоя сфера размера на работната заплата не се регламентира със закон.

Предлаганите сега промени в ЗВО не може да бъдат приети без съответно изменение и допълнение във вече приетия и действащ Закон за държавния бюджет на Република България за 2024 г., което от своя страна изисква съответна времева рамка за бюджетно планиране и изпълнение на съответните бюджетни процедури.

По изложените мотиви **нашите предложения са следните**:

1. Концепцията за освобождаване от такси на студентите, обучаващи се в държавни висши училища да бъде изцяло изоставена като дискриминационна и вредна мярка и да бъде заменена с цялостна реформа в начина на финансиране на висшето образование. На първа място, финансирането да бъде насочено към студентите, основано на тяхното право на свободен избор на качествено образование. **Финансирането на висшите училищата трябва да бъде заменено с финансиране на студентите и докторантите.**
2. **В замяна на дискриминиращите форми на финансиране да бъдат въведени стимулиращи, насочени към студентите и на отделни програми и дейности, в които те участват.** Сред тях са: предоставяне на стипендии за отличен успех на студенти от редовна форма на обучение на равни начала за всички висши училища, предоставяне на средства за научно-изследователска дейност, национално съфинансиране за реализиране на международни научни проекти, програмно финансиране на подготовката на учители и други подобни.
3. **Да се въведе механизъм на финансиране, подобен на този в сферата предучилищното и училищното образование, чрез който частни висши училища, които пожелаят включване в системата на държавното финансиране при ред и условия, определени от държавните органи, да могат да осигуряват възможност 20 на сто от приеманите в тях студенти и докторанти, в това число и такива с изявени дарби и/или със специални образователни потребности, да се обучават без заплащане.**
4. **Да бъдат въведени държавни стипендии за всички студенти с отличен успех, без оглед на това в какви висши училища се обучават – държавни или частни.**
5. При желание на **държавата да подпомогне обучението на студенти с ниски доходи или в неравностойно положение**, със закона за държавния бюджет да бъде предвидена определена парична сума за подпомагане обучението им, която да бъде превеждана на висшето училище, в което той или тя е избрала да учи.
6. **Премахване на държавните поръчки в сегашния им вид и замяната им с по-гъвкави форми на стимулиране обучението по важни и необходими за страната ни специалности, които да включват финансиране и на национално значими специалности с уникален характер, предлагани от частните висши училища.**

7. **Премахване на всички дискриминационни текстове от ЗВО**, които изначално създават привилегии за държавните висши училища и въвеждане на равнопоставени изисквания спрямо всички. Понятието „държавни“ по принцип следва да отпадне от закона, а на всички висши училища следва да се даде правото сами да определят своята организация, структура и дейност.
8. **Стимулиране преминаването към изцяло 3-годишно обучение в ОКС „бакалавър“ за не-регулираните специалности.**
9. **Въвеждане на облекчени процедури и подкрепящи механизми по отношение приема на чуждестранни студенти, включително и в частните висши училища**. Това би била една финансово стимулираща мярка на българската държава спрямо развитието на висшето образование в страната и това, то да стане по-привлекателно и достъпно за чуждестранни граждани. Обучението на чуждестранни студенти трябва да се превърне в съществена и устойчива част от българската експортна икономика, която може да окаже положително въздействие и при решаване на проблемите с недостига на работна ръка на пазара на труда, а и на подобряване на демографската ситуация в страната.

Предложените промени имат конюнктурен характер и са встрани и далеч от идеите за повишаване качеството заложени в Стратегията за развитие на висшето образование в България. Остава въпроса как българските университети ще бъдат стимулирани да повишат качеството чрез връщане към времената на централизация и финансова зависимост или чрез реална конкуренция.

Истинското качество не може нито да се измери, нито да се наложи отгоре – във всички области на живота, най-добрият оценител на качеството е потребителят. За образованието това са непосредствените потребители (студентите) и крайните потребители (работодателите). Ако университетите в България получават основните си приходи от потребителите, те не само ще повишат качеството в конкурентна среда, но ще получат и истинска автономия.

В заключение, имайки предвид значителния като обем и експертиза капацитет на академичния състав на частните висши училища, както и значимостта на реформата в организацията и финансирането на висшето образование в България, **предлагаме да бъдем допуснати като равноправни партньори в процеса на изработване на законопроект, който да доведе до реални и полезни резултати за българските студенти и докторанти, техните родители, работодателите, висшето образование и обществото като цяло.**

За АЧВУБ,

Тодор Радев (председател):